

3 ІНШОГО ЖИТТЯ.

Пірагає та його нащадки.—Онук славного діда.—Хитовенуза та Пихагоровна мотія.—З чого раде онук?—Пихасовщина.—Великий брат—Брад у перших з катехизисом.—Звідання книга та морская волава на послугах у проф. Сикорського.—Стужня природа і заплата.—Мертва та жива психологія.—Покруті думки і наші образи.—Живі Янкини перші суди мертвої науки.—Кого товчуть у стулі нащадки Пихасова?

Читачі напевне пам'ятають, як творець знаменитого „Грає, грає, воропає“, отой тургеневський Пихасов, визнає, що таке українська мова. „Да раав'є существовьє малороссійскій языкъ?—З обриваний запитував він.— Я і посприйм разь одного халха перестеє сфлаудующу, первую повпашующу мнѣ фразу: „грамматика ест искусство правильно читать и писать“. Знаете, какъ онъ это перевелъ: „храматика е выскуство правильно читати и писати“... Чо-ж, ето языкъ, по вашему? Самостоятельный языкъ? Да скорѣй, чѣмъ съ этимъ согласитьсяся, я готовъ позволить лучшего своего друга въ стулѣ истолочъ“.

Треба думати, що негавомовий Пихасов давно вгомонився і знайшов спокій там, де нема печали, ни воздыханія, ні приятеля, ні навіть дурниці. Але так само треба думати, що він лишив по собі ціле кодро нащадків, які теж пристануть швидче на те, щоб найкращого приятеля в стулі стовтки, аніж згодитися, що з української мови—„самостоятельный языкъ“. Численне це кодро: по всій Росії роскидано безліч синів, онуків та всяких інших родичів Пихасова, і без перестану вони ознаються та товчуть у стулі своїх приятелів. Дружити з Пихасовими, як бачимо, не зовсім безпечно: ану-ж ну, котромусь із них заманеться українську мову знищити— і поспраядєє тоді з життям: тільки кісточки захрустять у стулі дотепности та логіки достояного нащадка великого пращура! Бо вони такі самі негавомовні і такі самі дотепні, як і батько славного рода, і навіть ні на які нові аргументи не зберуться, опріч того ж таки—„храматика е выску-

ство“.

В „Русское Слово“ давнько вже пише один з численних онуків Пихасова, д. Відлі, і цими діями він надуває нагадації, що не перевелися ще славного роду нащадки та що й він од коріня Пихасового походить. Розгорнув він якесь гимназичний підручник і читав там, що „квадратъ гипотенузы равняется суммѣ квадратовъ катетовъ“—і заграла в йому пихасовська кров. „Перекладіть це на українську мову“—причепився удійний молодий Пихасов до свого приятеля, яkogось „звѣстнаго украинскаго писателя і знатока украинской литературы“. Як і треба було сподіватися, „звѣстный писатель і знатокъ“ переклава точнісінько так, як підказав йому онук славного діда: „квадратъ гипотенузы равняется суммѣ квадратовъ катетовъ“. Молодий Пихасов спершу був зинувувався: не-ж по російському, а як же по українському буде?— а потім зрадів од „неожиданнаго лингвистическаго пріобрѣтенія“: адже він розуміє українську мову, хоч ніколи її й не вчався. І от на радощах він ще дужче товчє „звѣстнаго писателя і знатока“ в стулі всяких дурниць та специфічної пихасовської дотепности („Пихагоровна мотія“=„Пихагоровна теорема“) і кінчає пишною декларацією: „Простите, но послѣ этого не вѣрю я въ вашъ украинскій языкъ“...“)

Цьм до рещи вже стовк д. Відлі свого нещаснаго приятеля...

Певна річ, де надзвичайно велику мас вагу, вірити, чи не вірити онук Пихасова в українську мову: долю її, треба думати, од цього часу вже вирішено... Але одного тільки не зважув заважливий онук славного діда—що за одним заходом вирішив він так само й долю російської мови. Адже коли-б „звѣстный писатель і знатокъ“ був трохи догадливіший, то напевне був би попрохав, щоб сакраментальну формулу: „квадратъ гипотенузы равняется суммѣ квадратовъ катетовъ“ д-

Відлі переклав спершу на російську мову. І я не знаю, як славний онук особи, що вигледала „храматіку“, вправел-б з таким завданням коло „гипотенузи“. Правда, як його дід про „грамматіку“, так і молодий Пихасов про „гипотенузу“ і т. д. думає, що це широю російською мовою сказано; але тільки через те він так думає, через віщо де хто певен, що і всі святії теж говорили не инакше, як по-російському. Бувають справи, яких органічно не може вмістити голова Пихасових, збудована таким способом, що носиться тільки з своїм і не помічає чужого, саме тільки й поважає, а з чужого глазує, члїяються до того, чого навіть зрозуміти не може. А не можучи зрозуміти, все-ж таки береться з апломбом несказаним та з пихою немовною вирішати такі питання, яких ані на гриху не тимить. Не диво, що члени славного роду воляють швидче найпершого приятеля стовтки в стулі власного неуча та непристойности, аніж признатися в цих не дуже то почесних вадах або боротися з ними. Приятеля, звичайно, легше пожертвувати, ніж власну пиху,—і можна тільки порадити „усім вобец і кожному з особів“—щоб у приятелювання з яким члєм паростком славного рода Пихасових не дуже заходили.

Мене звичайно не д. Відлі з його „Пихагоровно мотією“ цікавить, не його більш ніж непристойна та нерозумна вихватка в Пихасовському стилі займає. Мене цікавить сама, скажу так, „пихасовщина“, як побутове з'являє, як спосіб, до того ж занадто поширений серед російського громадянства, злістью або блазеньською вихваткою вловлюють на глибокі життєво-ісправні справи. Що таке пихасовщина? Це звичка насамперед у національних справах усє зводити до великоросійського народу та мови, в них бачити альфу і омегу людського животиня і мудрости, і робити це все блазеньським глибоко образливим способом. Полякові Пихасов училиню пригадає: „не пещи петше вешпа пещем“, сербїнонві в живі очі засміється до того, що га-

зета у його „Ізаязі“, чехові „дивадром“ очі вибіає, українцеві притяне „храматіку“ або „мазину“... усє тільки через те, що йому „чуждо“, йому „смішно“; і все, що не торкається його особисто, він „отрицаєть“, „не признаєть“, „не соглашаєть“, „не вѣрять“, не зважаючи на те, чи потребує хто його признання, згоди або віри. Звичайно, той чи иний Пихасов зокрема—не просто удівля, порожня і обридлава людина, од якої одмахується, як од напаловної мухи. Але пихасовщина, як побутове з'являє, як соціяльва звичка, де вже не така порожня і нікчемна річ: це вже покинучи якоїсь органічної вади в соціяльному організмі,—тієї вади, що може зробити перебування під одним дахом з такими суб'єктами просто неможливим. Пихасовщина означає органічний брак культурности, безнадійне самзакоханя, безмежне самолюбство. А згодьється, що це вже такі раси, до яких поблажливо ставитися не годиться, а тим паче, коли вони робляться з'являючим справді побутувим, коли вони просто в повітрі розлітї і не знайдеться певне громадське категорії серед російського громадянства, вільної од пихасовщини.

Я вже не говоритиму про тих диких людей, що сами з пихою признаються до зоологічного націоналізму і виспівують на честь його барабанні глуми. Але от вам з виду ніби культурні, гуманні, поступові, усіякими „Ізмами“ помазані люди, От к. д. з „Русской Мысли“, ліберали з „Утра Росии“ та „Русскаго Слова“—оті всі Струве, Старосельські, Ізгоєви, Камшарови, Відлі, от „поступові“ і навіть „партійні“ члени ради студентської бібліотеки, про яких мова була того разу, от звичайний учений і поет, що бідається з того, що занадто на світі мов розвелось—усіх їх посіла пихасовщина, усі вони більшою чи меншою мірою отрєтні тими шкідливими виларями, що зліяються од пихасовської звички думати, усі вони опугнані тим по-части злістним, по-части блазеньським відношенням до „не свого“, яке

характеризувало Тургеневського Пихасова. Рід це великий, розсुकуюєся й розкорився він страшно в Росії, і не знайти середнього „общєрсса“, в якому не було чог де-чого, хоч трошки, од Пихасова. Але тим индивидийнїм цей рід, бо своїм неприємним уданням та нерозумними вихватками не тільки власну некультурність зраджує, а набридає всім і робить неможливим те єднаня народів, про яке дбають країні люде. Правда, і сами Пихасови не від того, щоб про єднаня часом побалакати, але якось так виходить, що більш горіють вони про єднаня, то більш усїх од себе одпихають. Це через те, що єднаня на моті Пихасових значить не що инше, як підлеглість, до того ж такі підлеглість, про яку вам раз-у-раз нагадуватимуть, свідомо вражючи ваці вирази, сілдо їх посиаючи. Уміють те вони робити, обставивши свою роботу навіть не абияким „науковим апаратом“,—тонко й делікатно поводяться часом нащадки Пихасова!

Недавно дістав я книжку проф. Сикорського: „Русские и украинцы. Глава изъ этнологическаго катехизиса“ (!) Коли я читав цей уривок власне націоналістичного катехизису, то весь час перед очима стояв той же Пихасов, з усіма його зазначеннями рисами. Звичайно—з проф. Сикорського не молоденький онук Пихасова, а—скажемо так—солдаїні і вже підптанїй брат у перших, тим то він не дозволяє собі легковажних молодечих вихваток і ла Відлі. Але в його „науковій“ аргументації проти українства витас той самий невміручий дух славного батька пихасовщини. Методом Пихасова йдуть думки проф. Сикорського, аргументація Пихасова стоїть у його на передньому плані. Навіть дотепні в Пихасовському дусі масмо, як оту, напр., обиянку пожертвувати свою бібліотеку (з книжок теж приятелів), як то йому було доведено, що е на світі українці. „Если существуютъ доводы,—пише проф. Сикорскій,—и они убедительны, мы невольно послѣдуемъ за проф. Грушевскимъ и, при всемъ пред-

*) „Русское Слово“, ч. 98.

варительності несогласія сь нямъ—того и не скриваемъ—пойдемо въ пологъ, сдвигши ему въ качествѣ трофея всю нашу бібліотеку» (стор. 4). Повинен, правда, зазначити, що бібліотеці проф. Сикорського ніяка небезпека не загрожувала: броня пігасовського занадто груба, щоб можна було її логічними доказами пробити, і за нею щ. професор може осмикуватись безпечно.

В своєму катехизисі проф. Сикорський пробує говорити од усяких наук: антропології, етнографії, лінгвістики, психології,—але найбільш там доказів „отъ разума“, до того ж од розума чисто пігасовського, що не помічає, як його аргументація власне проти його ж самого обертається: „Од Архангельського до Таганрога та од Лубинського Холма до Саратова й Тамані живе однакова (в головних рисах) русская народность... *Українця тут нема!*» (стор. 12). „Російські й українські мови—це не дві мови, а одна; що найбільше можна говорити про два нарчія однієї пра-мови, та це була б мало не логична тавтологія» (стор. 43—44). До цих двох тез зводять проф. Сикорський всю свою оборону єдності й численні екскурси в області всяких наук. А екскурси, як зараз побачимо, бувають дуже цікаві, хоча й ніяк не можуть зрозуміти, чому проф. Сикорський думає, що вони йому допомагають, а не перешкоджають. Як повстає, напр., така єдність і фізичного типу, і психичних прикмет? Природа, бачте, виникає сама на сцену історії нові народи, *має свою мету*; звідсь совершается *теоретическое мажистое природы* в истинной смысле слова» (стор. 16—17). Розгадуючи це „таїнство“, проф. Сикорський добачає його в „достягненні прогресу духовної життя“; „это главная забота природы, ясно сказывающаяся въ образованні новихъ расъ и новыхъ народовъ на землѣ“ (стор. 18) Прикладуючи що „заботу природы“ до того, що він зве „русскимъ народомъ“, автор знаходить оте мудре піклування природи в тому, що славяне перемішалися з фінами й дали їмънець-кінцемъ расу середню з фізичного погляду і гармонійну з

духовного. Великороси, що мають у собі найбільше фінської крові (страшно, що то д. Шеголів сказав!), і вишшли гармонійнішими; „малоруссы“ ж задержали в собі більш славянської крові (це страшніше!) і через те вони однобічні, не такі гармонійні, коли їх ривняти до великоросів. Мало того, етнична перевага великоросів побільшується ще однією річчю: колонізація славянська в фінській землі виходила не від одного якогось племя, а від багатьох; звідсь всеславянське, *полі-славянське*—підкреслює проф. Сикорський—змішування з фінами: „Великоросы состоятъ изъ славянъ и финновъ съ оттънкомъ *всеславянства*“ (стор. 25)—кігаче він. А коли так, то як же можна говорити проти гетемонії великоросів, проти того, що всі інші племена далеко нижче стоять з кожного погляду од цього „всеславянського“ племя? Так розгадав проф. Сикорський „таїнство природи“, на цьому пункті з ним, очевидно, говорила „морская волна“, йому, певне, й „звѣздная книга ясна“,—отже не од себе глаголе автор нової теорії про „всеславянство“ великоросів.

Я не знаю, яку мету має природа, не знаю й її „творчихъ таїнствъ“. Більше, як я певен, що цього так само не знає й проф. Сикорський, не вважачи на свої телеологічні муравування. Бачу це з того, що природа в умілих руках проф. Сикорського поводитись вельми слухняно й робить те, чого йому хочеться. Схотілось йому, щоб з неолокавого змішення славян з фінами вийшов єдиний „русский народъ“—і бить так. Це одне „таїнство“—і бить так. Це одне „таїнство“—Схотів, щоб з такого самого змішення було два народи—і знов бить так. Це вже друге „таїнство“. Бо ось болгарі: вони теж змішалися з сербами забули свою колишню мову й переняли сербську—що, може вони просто сербами зробились, як фіни „русскими“? Проф. Сикорський сам відповідає, що ні, та й ми це добре знаємо, що одно—сербі, а друге—болгарі: з останніх не сербі, а мова їхня не сербська. Чому ж слухлила природа в однакових випадках показує такі неод-

накові „таїнства“? Чому фіни+серби+болгарі, а фіни+русські—русські? Чому великороси не зробились окремим од українців, чи за дозволом д. Сикорського, од „малоросовъ“ народом? А тому, що д. Сикорський тільки удає, що йому відомі „таїнства природи“, і так недостатно удає, що навіть кінці не покхав; а по правді кажучи, так само він нічого про ті „таїнства“ не знає, як і ми гринні: просто йому так хочеться, щоб в одному разі був один народ, а в другому—два. Ця подвійна бухгалтерія особливо витикається з допису проф. Сикорського про „всеславянство“ великоросів. Адаже з фінами на території фінський змішування, як і йому певне відомо, племена „русські“, отже це міг би з якимсь правом проф. Сикорський говорити про „полірусський“ характер великоросів. Але йому мало цього, йому хочеться видати рангу, і пристобуються усі славяне, а в катехизисі зъявляється розділ про „всеславянство“, як прирженну ознаку великоросого племя. Зараз видко, куди чайка носом керує!..

Те ж саме видко і з лінгвістичних муравувань проф. Сикорського. Всю свою лінгвістику він будує на самій психології. Психологічними мотивами, не гадаючи цілком про політичні, державні, соціальні і т. в., поясняє він перемогу великоросів мови; психологічними моментами доводить він „полное тождество психологій этихъ двухъ языковъ (великоросийского й украинського) и лежащую въ основѣ ихъ совершенную близость душевныхъ и умственныхъ процессовъ, возарній и приѣмовъ мыслѣ“ (стор. 48). На доказ цього бере 8 (*всім*) прикладів, які ніби й доводять це „полное тождество“. І знов виходить та сама штука, що й з „таїнствомъ природи“, яке зробилося тільки слухнянимъ знаряддям в умілих руках проф. Сикорського.

Значливо, на сотню тисяч слів, узятих з мов одного корія, схожих можна знайти не всім, а безмірно більше. Користуючись з методу проф. Сикорського, берусь довести, що взагалі нема славянських мов, а тільки „на-

рвчій одного праязыка“, бо всі їх так само легко за волесою притягти до великоросійської (не забуваймо, що вона „съ оттънкомъ всеславянства“); так само дещо можна, що нема французької, германської та італійської, так само не знайдеться й шведської, норвезької та данської і т. в. Але думаю, що цієї очевидної істини ніколи й доводити нема на що, бо проф. Сикорський у своїх психологічних екзерцесах те дивні річі витворює. Напружую на психологію мертву, психологію слів, він кидає без жадної уваги психологію живу, психологію людей не однієї національності, що в своїй психічній роботі, в вободі думання йдуть цілком од ріжних основ. Він забуває, що силоміць принишеними що живу психологічну роботу чужою мовою, убіємо само здатність до нормального думання, витворимо джерело каліні замість органічної психічної роботи. Ось як, напр., надзвичайно правдиву картину такої убійчої операції змалював нам український художник.

„Ладі дитина спробував науки, і вше вона не любила науку, ненавиділа школу. вчили граммати, часовниц, псалтери, вчили тих саладів, тих *мама, мма, доо, тло, тло*, тих псалдів, дасавих незрозумілою мовою—кому те вчина не далось в знаку, не од бачи знаку в дитині хотіло до українці Білани Якимів розум надаромо, оцяку гався свій хоч буди-які зрозуміли мислі та образи в тих мертвих словах і не міг постерогти втісностіюв. Чувай слова тільки розбужавши в його дитячій голові часом *яксь незвичайно чудні покручі мислі*. Слівале було Якимю по часовниц: „Всюку шаташави язички“, в йому здавалось, що по своїй думі длаті шаташавиш та нештатності, *коляти та бачи: покрутивши язички, вбій ті покручати коло преса спривави*. „Сні на колесницях, а сні на коліньх“—вчиде він длаті, а його напружена фантазія, шукаючи образів і слів, показує йому *яксь злюєт то верхом на конях, то верхом на одному колесі сіючих жегот та пречку*. *Думали здавались йому якимсь дорослою мов грозу*. *Думали здавались йому *якимсь до кукудува, *Комоо*—длатком, а *Молоо*—собакою Вроком*. Тільки було і тішить зашестя свою уяву та думку чудними, кутеряними малюваннями з початку і на кінці кожної кафи ми та першими здоровими червоно-рознакованими літерами.*

Після такої тевої науки я пішов у школу... його пославши за громадянську гра-

мату, тобто за московську, як значивало учать дітей у нас на Україні. І знов удрге сивакувасе Якимю постерегти язичкі тісї чудної йи українця мови, і знов він постерегав тільки палго чорос даселі! Московські слова, схожі трукі з нашими українськими, знов підіймали в його голоді—на другий длат—покручі духод, *якось каліч образи*. Московська „овнда“ здавалось йому *яксь живіше, тільки яловосъ чваново—вбій з оубраванні*, *хрестом*, з оубраванно народом й бичукою; *вквстат* (папоки) здавалось йому *яксь гравати коло горшка або миски, а не папокою*.“

Ось де справжня психологія, жива і життєва, а не та мертва спекулятивна операція, що робить собі на втіху проф. Сикорський коло тих алгебраїчних знаків, що видає він за слова людської мови. І коли б проф. Сикорський заглянув хоча б у твори того самого Грінченка, якому він зовсім неналежні компліменти присилає, як би він прочитав хоча б відоме „На безпросвітномъ пути“, то може не так легко орудував би мертвими знаками, а задумався б і над доле нещесливих силі тих живих Якимків, що ім у самих собі, на своєму живому тілі, доводиться ті операції витерлювати.

А втім, що проф. Сикорському та його висхід „науці“—оті являні Якимів Пигасов по-за своєю вигаданою „храматикою“ та „высукствомъ“ нічого не бачив; його вдум заспокоїлася на „хипотенузі“ та „мотні“,—ну, то як же братови у перших зламати цей святий і руду язичай і про якихъ там Якимків думати? Чай, бестію, хоч покрути думок та калічю образів додало всеславянства та науки з націоналістичного катехизису злобувати, бо коли вважати на потреби отих Якимів, то доведеться б усю не тільки теоретичну, але й практичну політику навпаки перевернути. А чи ж попустить на це пігасовщина, що швидше найпершого приятеля в ступіствісте, аніж дозволить однієї дитері в своєму застиглому світогляді доторкнутись?

Се, гій Ефремов.

*) Іван Левицький.—Повісті й оповідавання, т. 3-й, стор. 97—98.